

сценарій», не отримали жодного вибору юнаками з інтернатної установи, тобто вибір майбутньої професійної діяльності не нав'язаний батьками і не пов'язаний з продовженням професійних сімейних традицій.

Таким чином, дослідження показало, що більшість досліджуваних старшокласників школи-інтернату не мають професійних планів після закінчення навчання, ще не створили свій план майбутнього професійного шляху. Готовність до свідомого вибору професії низька, у більшості вона як цілісне психологічне явище не сформована. При мінімальному впливі родичів та педагогів на вибір майбутньої професії найбільш значущим фактором є особливості соціально-економічного розвитку регіону, доступність навчальних закладів, вільні місця на підприємствах. За таких умов уявляється доцільним використання корекційно-розвивальної програми для підвищення рівня психологічної готовності до професійного самовизначення учнів установ інтернатного типу.

Список використаних джерел

1. Диагностика профессионального самоопределения: учеб.-метод. пособие / сост. Я. С. Сунцова. Часть 2. – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2011. - 142 с.
2. Пирог Г. В., Коробко Д. С. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах // «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» : II збірник наукових праць – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 28-32.

Портницька Н.Ф.

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри теоретичної та практичної психології,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ВІКОВА ДИНАМІКА НАСЛІДУВАННЯ ТА ТВОРЧОСТІ У ПРОДУКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Початковим етапом розвитку творчості закономірно вважається дошкільний вік. Протягом цього періоду відбувається розширення спектру умінь та навичок дітей, засвоєних через наслідування (В.О.Просецький, Є.В. Субботський) [5; 6], з одного боку, та розвиток уяви і фантазії як передумов креативності (В.В.Давидов, В.М.Дружинін), з іншого. Таким чином, одним із механізмів розвитку творчості дошкільників є наслідування зразків творчої діяльності (Н.В.Хазратова) [1; 2]. Значна увага звертається на проблеми розвитку творчих здібностей через систему спеціально організованих занять (В.У.Кузьменко, Н.І.Череповська) [3;7]. Однак, виникає питання: який із періодів дошкільного віку є початковим для виникнення творчих дій? З метою вивчення вікових особливостей структури та функцій

наслідування у продуктивній діяльності дошкільників, що сприяють виникненню творчості, було організовано низку експериментальних досліджень [4]. Дослідження проводились із дошкільниками молодшої, середньої та старшої груп ДНЗ.

Вікова динаміка наслідування у продуктивній творчій діяльності відображає поетапний розвиток критичності у ставленні до зразків діяльності. Виявлені закономірності стосуються:

- критичності дошкільників до демонстрованих зразків діяльності та відмови від нав'язуваних способів виконання діяльності;
- вибіркості наслідування як диференційованого ставлення до дій дорослого та ровесників;
- ресурсів взаємонаслідування творчих дій;
- рефлексії власних умінь та шляхів їх отримання.

За результатами досліджень виявлено, що досліджувані молодшого та середнього дошкільного віку не здатні проявляти критичність у ставленні до зразків діяльності. Діти в точності відтворюють всі дії дорослого, в т. ч. й помилкові (напр., під час ліплення їжака досліджувані додавали «заячі вуха», наслідуючи «помилкові» дії дорослого). В більшості випадків наслідування існує заради самого процесу наслідування, а не як засіб досягнення успіху у діяльності.

Досліджувані середнього дошкільного віку виявили здатність повністю відмовлятися від виконання одноманітної діяльності.

Старші дошкільники, здатні до критичної оцінки дій оточуючих (дорослих і ровесників), демонстрували дві протилежні тенденції: пасивна відмова від наслідування помилкових дій на початку дослідження і відкрита демонстрація власної творчості наприкінці. Пасивна відмова від наслідування помилкових дій, очевидно, є реакцією на внутрішній конфлікт уявлень дітей про еталонність дій дорослого (тому відмова від виконання завдання дорослого сприймається як порушення соціальних норм), з одного боку, та усвідомлення неправильного виконання ним дій, з іншого. Водночас розвиток критичності та вибіркості у груповій взаємодії веде до формування уявлення про можливість відстоювання власної діяльності (діти пропонували дорослому робити або правильно або абсолютно інший виріб). Одним із поширених способів вирішення цього конфлікту стала реакція дітей, за якої вони виконували діяльність правильно і «не бачили» помилок дорослого або «забували» їх відтворити.

Характерною є динаміка змісту наслідування: від повного покрокового копіювання дій дорослого молодшими дошкільниками через точне поетапне наслідування середніми дошкільниками до вибіркового відтворення правильних дій старшими. При цьому молодші та середні дошкільники в умовах наслідування не використовують раніше набутого досвіду.

Згідно результатів теоретичного аналізу, вибіркості наслідування у складних видах діяльності формується значно пізніше, порівняно із простими предметними діями [6]. Це пов'язано зі складністю продуктивної діяльності,

де велика кількість операцій перешкоджає прогнозуванню дошкільниками кінцевого результату. Справжні форми критичності по відношенню до зразків діяльності спостерігаються у старшому дошкільному віці, що спричинюється формуванням усвідомлення як новоутворення цього вікового періоду.

Зародження вибірковості наслідування у середньому дошкільному віці виявлялося на рівні емоційних проявів (здивування, обурення) відносно «помилкових» дій дорослого та відмові їх наслідування, які спостерігалися лише після додаткових запитань щодо правильності дій дорослого. Механізмом виникнення критичності та вибірковості наслідування ми вважаємо набуття дошкільниками досвіду продуктивної творчої діяльності в умовах групової взаємодії. Приклад критичного ставлення до дій дорослого хоча б однією дитиною викликав наступну відмову від наслідування більшістю досліджуваних.

Віковими особливостями переходу від наслідування до творчості у продуктивній діяльності є підвищення впливу соціальних чинників на прояви наслідування та творчості старших дошкільників, а також розширення спектру засобів задоволення потреби у визнанні. Молодші та середні дошкільники більшою мірою орієнтуються на схвалення дорослого, ігноруючи реакцію ровесників. Для старших вирішальним у переході від наслідування до творчості виявився приклад найпростіших творчих дій ровесниками (випадкові інвенції, включені у діяльність). Приклад ровесників у 70% випадків виявився рушійною силою до наслідування цих творчих дій спочатку і переходу до власної творчості згодом. Спонтанні прояви взаємонаслідування творчих дій використовувалися старшими дошкільниками як засіб отримання нових умінь творчої діяльності. На відміну від молодших дітей, для старших дошкільників взаємонаслідування виступало одним із основних шляхів переорієнтації від наслідування дій дорослого до творчих дій. Зміст взаємного наслідування визначався відтворенням окремих доступних прийомів виконання діяльності (розігрівання пластиліну), виробів в цілому (дерево, метелик) та пропозицій щодо реалізації творчих ідей (одні досліджувані висловлювали ідеї, а інші їх реалізовували). Діти набагато швидше відтворюють дії, технологічно близькі до їх власного рівня діяльності. Таким чином, наслідування дошкільниками творчих дій ровесників є одним із показників інвенційно-творчого наслідування як прояву творчої спрямованості.

Характерною для творчих дій середніх та старших дошкільників є обмеженість операціонального досвіду, яка перешкождала створенню нових продуктів різного змісту (для молодших дошкільників ця особливість не описана, оскільки не було виявлено випадків прийняття випадкових інвенцій і включення їх у діяльність). Стереотипність (однотипність) творчих продуктів виявляється у тенденції до тиражування творчих продуктів (термін В.Є. Субботського. – Н. П.) або окремих їх елементів протягом кількох занять. Творчий виріб, вперше виготовлений шляхом усвідомлення інвенції,

закріплюється та в подальшому не зазнає змін. Стереотипність творчих продуктів зумовлена віковою недостатністю уяви та обмеженістю операціонального досвіду дошкільників. Різні за змістом продукти отримують стандартне декорування (півник та квітка прикрашаються однаковими кольоровими смугами). Виснажуваність процесів уяви спостерігаються у нездатності досліджуваних вийти за межі актуального досвіду і спричиняють застрягання на стереотипних виробках або повну відмову від діяльності.

Одним із показників прояву рефлексії наслідування і творчих дій є динаміка усвідомлення дошкільниками причин, що перешкоджають успішному виготовленню нових продуктів. Діти середнього дошкільного віку не можуть пояснити причини однотипності виробів. Частина старших дошкільників як причини однотипності продуктів вказує недостатність операціонального досвіду («не вмію ліпити вушка» (собачки)), відсутність способів виконання дій («покажіть, як ліпити»). Зважаючи на зазначене, можна передбачити, що усвідомлення наслідування як засобу формування операціонального досвіду, яке виникає у продуктивній діяльності, є одним із механізмів розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, загальними тенденціями розвитку наслідування у продуктивній творчій діяльності дошкільників є розвиток усвідомлюваності наслідування як основи для формування критичності та вибіркової у ставленні до зразків діяльності, а також ускладнення форм наслідування (збільшення точності відтворення, зростання темпів оволодіння діяльністю шляхом наслідування, підвищення складності дій, які можуть бути відтворені). Паралельно спостерігається підвищення ролі соціальної регуляції у діяльності старших дошкільників. Результатом такого розвитку є інвенційно-творче наслідування як початковий етап творчості у дошкільному віці.

Список використаних джерел:

1. Давыдов В.В. Генезис и развитие личности в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1992. – №1. – С. 22-33.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 368 с.
3. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
4. Портницька Н.Ф. Експериментальне дослідження особливостей наслідування в процесі продуктивної творчої діяльності дошкільників // Педагогіка та психологія професійної освіти // Науково-методичний журнал. – 2005. – №6. – С. 156- 163.
5. Просецкий В.А. Психология подражания: Автореф. дисс. ... доктора психол. наук. 19.00.01. – М., 1974. – 54 с.

6. Субботский Е.В. Подражание и независимое поведение дошкольников // Популярная психология для родителей / Под ред. А.А. Бодалева. – М.: Педагогика, 1988. – С. 105-110.

7. Череповська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей // Обдарована дитина. – 2006. - №1. – С. 18-21.

Пустовий С.А.

аспірант

кафедри педагогіки та психології

Університету сучасних знань (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ МАЛЮНОК ЯК ДІАГНОСТИЧНИЙ ЗАСІБ ВИМІРЮВАННЯ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Актуальність дослідження зумовлена нестачею емпіричних методик, придатних для дослідження професійної свідомості, зокрема, картини/ образу професії. Картина світу професії – складна, диференційована множина індивідуальних уявлень, що у формі окремих професійних образів акумулює історично-культурний досвід та співвідносна з актуальним рівнем розвитку конкретного суспільства та особистості. Картина світу професії є системою індивідуальних уявлень щодо професійної діяльності людей, яка продукується в образах професій [1].

Нами було запропоновано проєктивну малюнкової методику «Світ філології», яка дозволяє досліджувати внутрішню картину світу людини – систему його уявлень про себе, про світ своєї професії та своє місце в ньому. Методика дозволяє досліджувати внутрішню картину світу людини – систему його уявлень про себе, про світ своєї професії та своє місце в ньому. Основною метою використання даного інструментарію було опредмечення, схематизація предмета дослідження для полегшення роботи з ним. Окрім того було цікаво визначити, чи включають досліджувані себе у світ професії як суб'єкта вибору або майбутнього фахівця.

Метою нашого дослідження стала апробація авторської проєктивної малюнкової методики «Світ філології».

Завдання дослідження полягало в тому, щоб:

1. зробити порівняння структури малюнків на тему: «Світ філології», отриманих від майбутніх філологів, зі структурою малюнків «Картина світу» малюнкової методики Є. С.Романової, О. Ф. Потьомкіної.

2. зробити висновок про динаміку професійної картини світу майбутніх філологів протягом професійної підготовки.

Вибірку склали 23 студенти першого і 23 студенти четвертого курсів Університету сучасних знань та Відкритого міжнародного університету розвитку людини Україна (м. Київ). Досліджуваним надавалася коротка інструкція – намалювати картину філологічного світу, тобто світу у